

Aantekeningen uit de nalatenschap van

drs. J.F. van Os

31-12-1925 – 10-04-2021



© 2021 De erven van drs. J.F.van Os  
gelicenseerd onder de  
*Creative-Commons* CC BY-NC 4.0 licentie  
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.nl>

U kunt

- het werk delen — kopiëren, verspreiden en doorgeven via elk medium of bestandsformaat
- het werk bewerken — herschikken, veranderen en afgeleide werken maken

onder de volgende voorwaarden:

- Naamsvermelding — De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een verwijzing naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. U mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met uw werk of uw gebruik van het werk.
- Niet-commercieel — U mag het werk niet gebruiken voor commerciële doeleinden.
- Geen aanvullende restricties — U mag geen juridische voorwaarden of technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat.

*Correspondentieadres:* Adriaan van Os, email [adriaan@adriaan.biz](mailto:adriaan@adriaan.biz)

Afkomstig uit map Oostzaan: Fotocopie schrijven uit 1853 aan de Kerkeraad der Verenigde doopsgezinde Gemeente te Haarlem van haar orgelcommissie, een advies betreffende onderhoud aan het orgel:

Gabry zou volgens oordeel van zijn leermeester daarvoor niet de geschikte persoon zijn. Geheel anders is dit met Knipscheer en Flaes en Brunjes. Organisten van de oudere school geven de voorkeur aan Knipscheer, jongere aan Flaes & B. Witte komt natuurlijk ook in aanmerking, maar deze had niet een verzoek daartoe ingediend. Verder over C.F. Weening en G. van Leeuwen te Leiden. Reeds de inhoud van het stuk zei genoeg. Conclusie: Lohman en Gabry komen niet in aanmerking, wel Knipscheer en Flaes.

Alblasserdam

11/2'82. Meijer was een artistieke figuur, wiens werk in technisch opzicht beneden de maat was. Reil heeft dan ook de tractuur verbeterd. Hechthoutplaten aan windladen aangebracht. De klank is een aangename verassing.

Het gedoe om het moderne beeld op het orgel.

Amsterdam algemeen Het gedoe om de Gem. orgelcommissie.

Amsterdam Oude Kerk 24/12'72.

Amsterdam, Christ Church Eng. kerk, Groenburgwal.

Okt'68. Bolt, Rapport. Orgel 1829, Leonard van den Brink, ter vervanging van een klein orgel (kabinetorgel) van Hendrik Blotz. Disp. voor 1954:

Het orgel vertoont grote overeenkomst met het onderpositief van het vdBrink-orgel in de St. Bavo te Heemstede.

1954 Flentrop, reatauratie (vergroting voetopeningen, verlaging winddruk), vergroting kas en herschikking op lade om inbouw man II te verwezenlijken, nw. klav.

Daarvoor ooit toonh. verlaagd.

Voor verbouwing Hp 8, P 8 dc, O 2, Q 3 (bas), P 4, B 16 dc, F 4, Sq dc.

Thans:

B 16 (af c'' metaal), Hp 8 (af c' met.), O 4, P 8 dc, F 4 (deel flespijpen), F<sup>2</sup> (op plaats O 2), Qf 3 (bas, ged), Sq dc (2 2/3, 1 3/5),

Bovw. Reg 8, Gedf 4, O 2 (van I), Q 1 1/3.

Ped. Koperen Sb

Drukkoppel (als schuifk.), C-f'', C-d' (nw), Piano-forte, soort zwelinrichting, origineel. Front met iomitatiepijpen.

Beschrijving klaviatuur (indeling reg.kn.), kas, mechaniek, pijpen. Restauratievoorstel:

herstelwerkzaamheden, herstel toonhoogte, bovenwerk daartoe aanpassen. verwisseling der 2 vtn, verv. Sb door een van hout, en aanpassing. Ongedaan maken intonatie-ingrepen uit '54, "een zeer delicate aangelegenheid, die behoedzaam moet worden uitgevoerd en die misschien veel tijd en geduld zal vergen. Hierdoor zal dit orgel het eerste orgel in Nederland zijn, waarbij getracht zal worden een na-oorlogse restauratie weer ongedaan te maken: een tweede "Altenbruch".

(\*\*\* UITDUNNEN \*\*\*):

1954 rest. en uitbr. Flentrop, herstel, verplaatsing balg, toevoegen, Bovw., verpl. O 4 om ruimte te maken voor Bw, O 2 -> Nh 2, Bw: Reg 8, Gedf 4, O 2 (oorspr. op I), Q 1 1/3, 2 nw klav, Trem op II.

Achter organist Qd 16 aangesloten op nw ped.  
Beschrijving instrument. Lade geheel onder in kas,  
stekermecaniek, orig. Er is ook nog een piano/forte-  
inrichting, waarsch. van vdBrink.  
Winddruk verlaagd, voetopeningen vergroot.  
Door stoken in zeer slechte toestand geraakt.  
Rest.voorstel: herstel oorspr. toestand (w.o. winddruk  
en voetopeningen) Omwisselen O 2 en Nh 2. Toonh.  
herstellen.  
Offerte Flentrop 6/11'68 als bijlage.

Baarn, De Ark

Vergelijkingen orgels van Reil (kas mooi, klank  
nog onbekend), De Koff (saaie kas, klank goed), Vierdag  
(kas beter, klank minder), Van Vulpen (wat scherp). Hij  
heeft ook De Graaf offerte gevraagd.

3/8'68. Bolt schrijft: Laatste orgel  
van Reil (Mohlenwarf, Ostfriesland) is qua klankgeving  
ver beneden de middelmaat.

20/2'69. Bolt schrijft in gunstige  
zin over de werkzaamheden van De Graaf in Vreeland.

Bennekom Ichtus

25/4'67. Bolt, keuringsrapport. Uiterlijk  
aantrekkelijk, op bewonderenwaardige wijze 13 stemmen in  
kleine kastje ondergebracht, moderne windvoorziening,  
waardoor tremulant onbevredigend werkt. Veel lof over  
intonatie, klankkwaliteit "boven het gemiddelde niveau,  
dat heden ten dage wordt bereikt door die orgelbouwers,  
die de beste van ons land (heten te) zijn". Tongwerk  
doet niet onder voor gelijksoortige nederlandse maar is  
wel voor verbetering vatbaar. Nog 2 wensen: verbetering  
acoustiek, artistiek verantwoorde oplossing voor het  
verlichtingsprobleem.

Berkel-Rodenrijs

Bolt neemt in 1970 de zaak over van een andere  
adviseur, die niet met Reil wilde werken.

Beverwijk

Eindoordeel. Aan 3 voorwaarden voor optimaal  
klankresultaat is voldaan: 1. Oorspr. bouwer, 2.  
vooraanstaande restaurateur, 3. Dank zij  
kerkrestaurateurs voortreffelijke acoustiek. Er moest  
opnieuw worden geïntoneerd door toonh.verandering der  
pijpen. Desondanks "Ruig dorpsorgel-plenum" behouden.  
Ook tongwerken zeer goed, enige reserve t.a.v. Schalmey.  
Twee oude spaanbalgen kwamen ter beschikking. Nog geen  
middelen de bruine verflaag uit 1902 te verwijderen.

(Ik meen dat hij hier ook ergens de  
term "schreeuwende discant" gebruikt.)

Bleiswijk

Organist E. Kraayenbos wil alle mogelijke  
uitbreidingen (Bazuin, Scherp, etc. op aparte lade op de  
balgenkast) en de pneumatische toevoegsels handhaven

10/10'71. Bolt. "De door Uw organist  
naar voren gebrachte suggestie betreffende uitbreiding  
van het orgel zijn zo absurd en gespeend van alle  
werkelijkheidszin dat hierover discussie geen zin  
heeft"...."technisch onuitvoerbaar". Met enkele kleinere  
wensen kan misschien rekening worden gehouden in overleg  
met de Rijksadviseur. "Zo U voor aanbouw van deze  
"puist" al toestemming van Monumentenzorg zou krijgen  
dan nog zou U elke vorm van subsidie verspelen."

Bodegraven

...na demontage omdat het orgel vooroverging  
hellen. Bolt geeft advies maar wilde niet de inspelings  
verrichten.

Borger 26/6'79. Bolt, eindoordeel: Hoewel het merendeel der pijpen uit 1852 moet stammen, doet de klank denken aan die van een fraai kabinetorgel uit het eind der 18de eeuw. Winddruk 60 mm. Samenstelling Mixtuur als in stuk 12/2'79. "Het valt te vrezen, dat de gave staat, waarin het orgel thans verkeert tengevolge van een onoordeelkundige en overmatige verwarming van het gebouw niet van lange duur zal zijn.", gevolgd door een "Tenzij".

Bovensmilde Uit eindrapport: Klankbeeld bepaald door intense intonatie van de stemmen uit 1684.

Burgh Klank goed "teruggerestaureerd na vorige restauraties", Hechthoutplaat aan bovenzijde lade aangebracht.

Cuyck Overdracht aan vd Harst.  
Dantumawoude 5/7'71. Bolt schrijft aan B&T, dat hij er beslist niet mee accoord gaat, de laden te laten moderniseren. Dus beter verwarmingssysteem, anders bv.: nieuwe lade maken, de oude in een monumentenopslagplaats. De problematiek van het restaureren van historische windladen zal de komende tijd onderwerp van discussie zijn tussen orgelmakers en deskundigen.

Dedemsvaart Bolt probeert de plannen wat te tempereren. "Welke orgelmaker maakt een goede Bazuin?".

Den Helder doopsgez 3/9'82. Beter pneumatisch pedaal handhaven (in zekere zin historisch) dan moderne electrectrische tractuur.

Deventer Bergkerk Na rijp beraad is besloten de slecht gemaakte en slecht functionerende oorspronkelijke mechaniek te vervangen door nieuwe in 19de eeuwse stijl. Mixtuur toegevoegd op een der open plaatsen op het rugwerk, vrij pedaal (nog) niet.

Dieren Herv Een van zijn eerste activiteiten. 17/6'68. (kennelijk Bolt: niet te zien door beschadiging), eindoordeel: Nog enkele zaken moeten in orde worden gebracht. Ondanks verschuiving in Mixtuur is de klank nog te dik, gevolg van de zeer wijde mensuren van het prestantenkoor.

Dieren Ontm.k. 18/11'69. Bolt aan Reil, enkele Mixtuursamenstellingen. Verder enige ontboezemingen, waarom geen mechaniek met benaaide oogjes, pedaal in oude vorm? Zie ook Schoonebeek.  
16/10'70. Bolt, orgel voltooid, klank boven gemiddelde peil hedendaagse orgelbouw, dank zij orientatie aan oude orgels: hoger loodgehalte, geen kunststoffen, minder starre windvoorziening.  
EERSTE ORGEL VAN EEN TYPE, DAT HIJ SAMEN MET REIL HEEFT ONTWIKKELD EN WAAR HIJ LATER OP TERUGKWAM.

Donkerbroek 22/12'86. Gunstig eindoordeel. Zangrijke en intensieve klank behouden gebleven. Besloten frontpijpen te polijsten, niet foelieen. Mixtuur herschikt. Nieuwe bakstukken en nieuwe ebben boventoetsen naar model Verhofstad, zoals Flentrop heeft gedaan in Schoorl. "Tevens hoop ik dat door verwijdering van de absorberende moderne vloerbedekking de huiskamer, ook in acoustisch opzicht weer kerk mag worden".  
OC Eindrapport (A.van Beek en Kl.Bolt). Onderschrijving der door Bolt genoemde

"visuele verontreiging" van het fraaie kerkinterieur. Naar wij van Bolt vernamen is de huiskamervloerbedekking verwijderd. Viola di Gamba gehandhaafd.

Dordrecht, oud.kath 12/6'89. Bolt, eindoordeel. Loftrumpet over 1. de oorspronkelijke bouwer, 2. de restaurateurs en 3. hist.onderzoek en doorzettendheid van pastoor Spaans. Bolt tekent er zelfs Trompetblazers bij!

Ede De Ark Over plaats orgel, over diverse aspecten (Bolt) en besluit eerst van 9 orgelmakers offerte te vragen alvorens orgels te bezoeken.

Concept aanvraag offerte, basis-dispositie met evt. uitbreiding. (DEED HIJ VAAK). Offerte hoeft niet gedetailleerd te zijn.

Flentrop weigerde: (9/5: Vindt uitgangspunt fout. Zonder gedetailleerde gegevens geen offerte mogelijk, OC nog steeds niet los van supermarkt-filosofie)

Eindrapport ..... Jammer, dat het saaie steriele front niet in overeenstemming is met de klank.

Ermelo, Geref. 28/6'79.  
2de Exloermond ca 1977. Orgel is eerste uit een serie, speciaal voor kleine kerken ontworpen als effectief begeleidingsinstrument. Positief oordeel: Reil bewezen tot de beste orgelbouwers van ons land te behoren.

Flentrop. De ontboezeming van H.W.Flentrop (Beverwijk, in map Flentrop?).

Farmsum. 27/6'73. "Kwaliteit gaat voor levertijd", een punt waar Bolt altijd laconiek op regaeerde.

Geesteren (Gld)Herv ... tot grote tevredenheid voltooid. Orgel is waardevolle vervanger voorm. Armbrostorgel, waarvan de kas 1930 is verwijderd. De tongwerken zijn copieen van de gelijknamige registers te Hasselt (Knol 1806). Deze en andere nieuw gemaakte registers sluiten goed aan bij het oude werk. Zijtorens met loze frontpijpen uit 1846 gehandhaafd. Ernstige critiek t.a.v. het schilderen der kas en het doen verdwijnen van de oorspronkelijke kleurlagen. "Het is te wensen, dat deze helaas gangbare, maar onjuiste aanpak nog eens bij de restauteurs van orgelkassen en kerkinterieurs het besef mag doordringen, dat ook de oude kleuren en verflagen "monument" zijn en dat subsidies niet dienen te worden aangewend om ze te vernietigen, doch om ze te behouden, ook al kunnen ze - om financiële redenen of anderszins - niet (onmiddellijk) worden blootgelegd of hersteld. Ook in Geesteren is opnieuw op overtuigende wijze bewezen dat orgelkassen het beste en het veiligste door een orgelmaker kunnen worden gerestaureerd".

Winddruk proefondervindelijk vastgesteld op 73 mm. Stemming Werckmeister. Nog eens wat geheel of grd. nieuw is: Tr, Mxt, Vh, Q 3, Sq en de samenstelling der vulstemmen.

Gorinchem. 6/12'68, waarvan ik een doublure heb.

Reacties op de rapporten Blank. Indrukken betreffende het orgel. Wind star, door regulateurs der laatste restauratie. Speelaard wel zwaar, niet zwaarder dan bij andere Witte-orgels en niet onaangenaam. Geen verandering tongwerken, al zijn het

kinderen van hun tijd. Klapperen mechaniek wegwerken. Geen ped.uitbreiding (huidige samenstelling is prachtig afgerond en zeer krachtig geheel, "niet knoeien aan een afgeronde compositie"). Dank zij ouder pijpwerk niet de stijfheid van andere Witte-orgels. Registers uit 1960 sluiten redelijk goed aan. Nieuwe achterwand direct achter de pijpen waarsch. niet nodig, proefnemingen daartoe doen. Verbetering der (gewijzigde) Mixtuur.

Gramsbergen.

11/12'71. Fotocopie gemaakt voor eigen gebruik. Jammer dat is besloten het 19de eeuwse kerkinterieur te moderniseren.

's-Gravenhage Nw K.

"Uitgestelde voltooiing Witte conceptie": W. had alles voorbereid incl. reg.knoppen met naamplaatjes.

14/1'76. Prijsopgaaf Fl. uitbreiding met vrij pedaal met door `Witte aangeven disp.: Sb 16 (ged), Octb 8, Vln 8, O 4, Bz 16, Tb 8.

3/2'76. Mevr. Kokee van den Berge, hoofdbureau muziek, gem.secr. Den Haag, vraagt hoe de dispositie wordt. Zij heeft op vrij pedaal aangedrongen. Zij heeft van Akkerhuis gehoord, dat de dispositie niet ideaal is, dat het pedaal te weinig stemmen krijgt en dat een Celeste ontbreekt. Beter nu direct bij de gemeente aankloppen.

9/2'76. Bolt, laconieke reactie hierop.

22/8'74. Mevr. Kokee wil deze ped.dispositie: P 16, Sb 16 (open), Oct 8 (ged!), Vln 8, Bz 16, Tb 8, T 4 en koppels aan Hw en Rw. Meerkosten schijnen geen bezwaar op te leveren. Gelieve contact met Fl. op te nemen.

Bolt namens Stichting opdracht aan Fl. tot Open Sb 16 en Tr 4' en ped.koppel aan Rw. Voor de Sb zullen pijpen van het voorm. orgel der Grote Kerk worden gebruikt.

13/9'76. Bolt aan Mevr. Kokee over pijpen Open Sb bij Verschuieren, beluisterd met Steketee en Wiersma. Verwachting, dat ze goed zullen voldoen. De klankleur is tussen die van Prestant en ged. Sb. Pr 16 lijkt overbodig. Zal verm. ook niet worden toegestaan door mon.zorg, T 4 en extra ped.koppel zijn wel accoord.

EIGEN COPIE.

Haarlem Bavo

Boekje over orgel en (veel uitvoeriger) manuscript.

Haarlem Doopsgez.

Het verhaal over Flaes en Knipscheer.

Harderwijk.

25/2'80. (Misschien).

Haren:

Op verzoek onderzoek ingesteld. Zeer negatief oordeel over de verbouwing door Van Leeuwen in 1957: uitbreiding met Borstwerk en pedaal. Tot dat doel lade verplaatst, tractuur geheel nieuw gemaakt. Pijpwerk in neo-barokke zin omgeïntoneerd. Bolt heeft het orgel voor die tijd vaak bespeeld. Het verkeerde toen nog gr.deels in de staat van 1770 (Hinsz, deels pijpwerk XVII) met prachtige klank. Voorlopig niets aan het orgel doen.

Hattem

Bolt aan Oussoren. Protest tegen aanbrengen hechthoutplaten.

Heemskerk

Knipscheer. Volledig origineel orgel, volle krachtige open klank, schreeuwende disc, mooi toucher,

orgel uniek voor de bouwtijd.  
 Heemskerk rapport okt'69. (Zelf exemplaar).  
 Hees fraaie nieuwe gemeentezang Cornet  
 Hoek v.Holland F&R waren moeilijk te beïnvloeden. Zij willen  
 bewust "moderne" orgels bouwen met veronachtzaming van  
 ontwikkelingen der laatste jaren bij anderen. Desondanks  
 noemt B. het orgel fraai van klank op de tongwerken na.

Hippolytushoef. Rapport (over klank Knipscheer-orgels.  
 Kampen, Geref. Een ...-orgel ter grootte van het ...-orgel.  
 Kampen, Geref.Westerk. 21/1'75 zelf exemplaar.  
 Kootwijkerbroek 3/12'83. Bolt. Zeer positief eindoordeel. Er is  
 "enigsins teruggerepen op historische voorbeelden van  
 omstreeks het begin van de 19de eeuw". Interessante  
 beschouwing over de waarde van een goed orgel.  
 (FOTOCOPIE GEMAAKT).

Krewerd 8/10'71. Bolt aan architecten. B.Edskes is  
 zonder voorbehoud voorstander van herstel oude kleuren.  
 Otter die zich ook in Muri heeft georiënteerd is hiertoe  
 in staat. Zelf is hij wat sceptischer "In geen geval mag  
 het orgel er als nieuw uit komen te zien".  
 30/9'73. Bolt aan KV. (Deel)opdracht  
 aan Metzler opgeschort, zolang de acoustiek en eventueel  
 het uiterlijk van het orgel niet zijn verbeterd en aan  
 De Graaf om het orgel te stemmen, zodat het voor  
 kerkdiensten kan worden gebruikt. Copieën van deze  
 mededelingen aan Metzler en De Graaf.  
 Overige stukken en nota's. Uit een  
 aantekening op een der nota's blijkt, dat De Graaf ook  
 het door Metzler aangenomen werk heeft verricht. De  
 strijker is vervangen door Sesquialter, de Fluit 4 van  
 Freytag is gehandhaafd.  
 Fotocopie n art. in O&E 1977, p 58-  
 60, met aantekening: zie ook HO mrt/apr'87.  
 Concept van een brief over de gang van  
 zaken: Oude polychromering vernietigd, moderne verf,  
 slechte acoustiek ondanks geluiddempers, etc. Pijpen  
 plaatsen, verder werk opschorten.  
 Een stuk overgebacht naar map "Bolt":  
 "Oude orgels en akoestiek in gerestaureerde kerken".  
 Over zijn aanvankelijke plan eerst nieuwe pijpen zo  
 te doen maken, dat ze van oude te onderscheiden zijn.

Leiden. Egl.W. 9/4'86. "Beiden, orgel en kerk, ondergingen een  
 Nieuwkoop. ware metamorfose: het wrakkig pierement werd een mini-  
 kathedraal-orgel, het hardboard optrekje een dorpskerk  
 met allure."

Obergum 18/5'70. Bolt an OGK (ter beantwoording van  
 brief 15/5). VORIG JAAR TIJDELIJK ALS VERVANGER VAN COR  
 EDSKES BIJ MON.ZORG WERKZAAM GEWEEST. In die functie  
 orgel te O. bezocht.

Olst. DIT LIJKT EERSTE ORGEL, WAAR BOLT BIJ  
 BETROKKEN RAAKTE. (BRIEF OC DIE ERNE AANBEVEELT). NEE  
 NIEUW-SCHEEMDA

Oosterhesselen. 27/5'68. Dit nog nader uitschrijven.  
 Correspondentie begin 1983 over vloerbedekking, acc.  
 rapport, enz. 17/3'83. Bolt bedankt.

Raalte 3/11'69. OC (niet Bolt dus): Enige  
 mankementen worden genoemd. Pijpvoeten door vV open  
 gemaakt. Zal waarschijnlijk ongedaan moeten worden

gemaakt, waardoor orgel nog iets zwakker van toon wordt. Orgel als andere Naber-orgels zwak en slap van intonatie. Orgel aan de kleine kant voor de kerk. Te overwegen: nieuw 2-klav orgel. Vergroting huidige orgel heeft weinig zin. Blijkbaar andere adviseur dan Erne nu gewenst. DIT IS ZEER INTERESSANT: ERNE LEEFDE NOG? OC HAD AL KRITIEK OP VROEGERE WERKWIJZE.

3/11'69. Bolt: Resume 3

mogelijkheden: Een daarvan: Restauratie Naber-orgel. Hierover: Bij vorige restauratie voetopening wijder gemaakt. Klankkarakter is wat ouderwets, zekere stijfheid. Naber behoorde t.a.v. klankgeving beslist niet tot de belangrijkste orgelmakers van zijn tijd.

Ravenswaay

15/6'82. Bolt, eindoordeel. Kon inspelning niet zelf verzorgen. Lof voor Blank en arch. Wijma. acoustiek minder gunstig uitgevallen. Nog enige bedenkingen t.a.v. de klank.

Reactie kerkeraad hierop, waarop Bolt 19/7 schrijft: Klank reconstructie 18de eeus orgel is moeilijker dan van 19de eeus. In toekomst misschien wat verbeteren. Thans niets doen!

Rotterdam-Charlois

"De volstrekt unieke Mixtuur met het 10 2/3 voets koor in de discant verleent het plenum een wonderlijke diepte van klank en een indrukwekkende monumentaliteit; een omstandigheid, die het orgel bij uitstek geschikt doet zijn voor de begeleiding van de gemeentezang"

Schoonebeek

8/11'69. Bolt, briefje aan Reil over mixtuursamenst. en vorm van het pedaal. "Er wordt geen Liszt op gespeeld". Waarom geen ouderwets eenvoudige mechaniek met benaaide oogjes en winkelhaken? Het staat beter en is minder kwetsbaar. Zie ook Dieren.

Ook 24/5'82. herstel wegens het feit dat de orgelmakers in 1969 de vervaardiging van niet-ingevoerde mechnieken nog niet beheersten.

Schoorl.

14/11'81.

Schoorl.

20/9'82. Zou hij het orgel met B.Edskes hebben bezocht?

Sommelsdijk

1985 kiest Bolt voor laderestauratie met dekplaat.

Spijkenisse

geschreven rapport (kladontwerp?). Hij heeft een zeer negatief oordeel over het Witte-orgel. De orgelbouw was op haar dieptepunt, "starre mensuurschema's, onnatuurlijke intonatiemethoden (getande kerns, expressions), overdruk, dikke toon, irriterende luie kwakende aanspraak van de pijpen. Het geheel is van een saaie stijfheid, gemengd met een poging om pompeus te zijn, geheel overeenkomstig de stijl en het levensgevoel van die tijd, zoals bv. ook in de bouwwerken uit die jaren vaak duidelijk tot uitdrukking komt...". Hij adviseert de bouw van een nieuw orgel.

7/10'65. Bolt aan KV; dezelfde conclusie, echter veel korter en in gematigder termen.

IS DIT ZIJN EERSTE PROJECT?

Stadskanaal, Herv.k

Bolt, eindrapport: Orgel uit 1875/78, herstel windvoorziening, revisie tractuur: iets lichtere, enigszins modern aandoende speelaard. Winddruk 85 (was 88). Herintonatie Sal en Violcel 16 kostte veel hoofdbreken. Opsneden waren verhoogd, nu weer



gecorrigeerd. Een aparte vermelding verdient de in ons land weinig voorkomende karakteristieke aanspraak van de eerder genoemde Violoncel, welke doet denken aan het aanzetten van de snaren bij het bespelen van een strijkinstrument.

Hoewel het orgel nog zeer fraai klinkt, is toch veel van de helderheid en intensiteit verloren gegaan door de nieuw gelegde vloerbedekking. De uit Amerika overgewaaid mode van kamerbreed tapijt in kerkgebouwen tast de acoustiek aan en werkt klanksmorend op orgelklank, gemeentezang en ook op het gesproken woord. Het hoort niet in een kerk thuis, maar in een modern flatgebouw, waar het de kelderachtige betonresonanties moet afdempen.

Voor het behoud en het goed functioneren van het orgel is het belangrijk, dat het veelvuldig wordt bespeeld en dat de temperatuur in het kerkgebouw binnen normale en veilige grenzen wordt gehouden. Uw organisten zijn geïnstrueerd om onmiddellijk alarm te slaan, als er gevaar dreigt.

Tjamsweer

23/10'78. Werk met grote nauwgezetheid en vakbekwaamheid voltooid. Tijdens kerkrestaur. bekroningssnijwerk gestolen. Nog geen fin. middelen deze te reconstrueren. Orgel was voor restauratie vol en krachtig, doch tevens mild, zangrijk en rustig. Dit bijzondere karakter is niet volledig behouden gebleven, verm. wegens:

a. wijze restaureren windlade:

Geen hechthoutplaten, maar leder tussen de dammen vervangen door doorlopende strook nieuw leer, waarop ringetjes die zijn samengesteld uit een harde bovenrand op een onderlaag van verende kunststof. Aan de onderzijde zijn "bruggetjes" aangebracht en werden de hoeken van de cancellen afgeplakt met leder.

b. Windmachine ipv handbediening.

c. reinigen pijpwerk.

De windtoevoer is bij volkomen dichte windlade direkter en enigszins explosief geworden. Onrustige windstroom door (te grote) windmachine.

Het orgel is "bij uitstek geschikt voor de begeleiding van een volle kerk krachtig zingende stoere Groningers."

Tzum

2/9'72. Brute vernieling van een goed geproportioneerd en in goede staat verkerend Fries kerkinterieur.

Uitgeest.

Verslag vergadering 12/9'77. Plaats van het orgel.

Vierpolders.

21/11'79. Bolt, eindoordeel. Het is een mijlpaal in de huidige orgelbouw, 2de copie in ons land van een historisch orgel, de eerste ten dele geslaagde poging daartoe vond ruim 5 jaar geleden plaats. 1/3 van het pijpwerk is geintoneerd te midden van de oude pijpen te Oisterwijk. Overeenkomst 't minst gelukt bij de Prestant 4 vt. Voortreffelijk werk van intoneur v.Buuren. Speelaard, constructie binnenwerk en afwerking kas voortreffelijk. "Resumerend kan worden gesteld, dat - ook al kon de klankschoonheid van het originele 18de eeuwse instrument niet in alle opzichten worden bereikt -

dit nieuwe orgel toch aanzienlijk beter is dan welk ander hedendaags ontwerp in ons land ook."

Ook nog kritische opmerking over het

"kamerbreed tapijt"

- Voorschoten Moeder Gods. 17/12'74. Een filosofie over de vraag of er typische Protestantse en "Katholieke" orgels bestaan. Hij wijst op de voor-reformatorische orgels als Krewerd en Oosthuizen, die de meeste historische en nieuwe "Protestantse" orgels doet verbleken. Wat als het typisch "Roomse" orgel wordt beschouwd is min of meer het instrument, zoals het zich sinds de laatste eeuwwisseling heeft ontwikkeld.
- Vreeland 26/4'68. Pneumatisch gedrocht.  
Waddinxveen aant. op schapeleer.  
Warnsveld Eindoordeel. Voor 't eerst zijn in Nederland op foutieve principes berustende intonatiewijzigingen weer ongedaan gemaakt.
- Winschoten, luth.k. 1/11'75. Bolt. Belangrijkste historische orgel van Winschoten.
- Winsum, Herv.k. Bolt. 9/2'76. Tegenvoorstel dispositie: Commentaar: Q 3 en O 2 op nevenmanuaal heeft hij zelf gepropageerd: Reil Dieren, Schoonebeek (en Apeldoorn, waar hij niet bij was betrokken). Hij komt daar nu op terug. Geen goede klankeenheden bij plenum zonder Mixtuur. Nog geen definitieve opdracht aan Ruiter geven. Het orgel in Leegkerk voldoet niet geheel.
- Wissenkerke Geref okt'67. Ook weer voorstel nieuwe pijpen zichtbaar afwijkend te maken.
- Wissenkerk Herv. "David wordt verlengd".  
Winsum 9/2'76. Teruggekomen op type "Dieren".  
Zaltbommel 3/10'86. Razende roeltjes.  
Zandvoort, Herv. (Een Knipscheer-orgel) 1946 Ingrijpende vernieuwingen door v.Leeuwen. VEKA, vergrote voetopeningen, nauwe kernspleten, verm. winddrukverlaging. "Orgel klinkt daardoor niet vol en rond doch enigszins geknepen. Resten van oorspr. fraaie klank in fluitregisters op II. Nieuwe registers uit '46. vallen geheel uit de toon" Restauratie: Reconstructie windladen, mechaniek en klaviatuur, herintonatie, verv. tongwerken en Rf 4 en Scherp op II door Gh 8 en Openfl (Dwarsfluit) 4. Als een totale restauratie financieel niet haalbaar is, dan alleen herintonatie. Daarbij keuze orgelmaker/intonateur, die werk van Knipscheer kent. Dat zou Flentrop zijn.
- Zeerijp 31/11'79. Bolt. Voor het eerst in Nederlandse orgelbouw is een 17de eeuws orgel waarvan bijna niets was overgebleven, gereconstrueerd. B.Edskes heeft imponerend en goed sluitend geheel opgebouwd, hij heeft het slaapsysteem ontdekt, dat waarschijnlijk aan De Mare kan worden toegeschreven. Voortreffelijke speelaard. Klankgeving door Blank en Van Rossum naar aanwijzingen van E. uitgevoerd en een peil bereikt, dat in de hedendaagse orgelbouw nog nauwelijks is bereikt. De Trompet moet worden verbeterd, evenals de 4 registers die het Rugwerkplenum vormen: Qd, P 4, O 2, Sq. geslaagde "ademende" windvoorziening. Middentoonstemming.
- Zoelen (Een laat v.Dam-orgel, DIT IS EEN OFC-

RAPPORT) "Klankgeving zeer artistiek en geraffineerd, bijz. de strijkende stemmen in tegenstelling tot de stijfheid van de West-Nederlandse orgels uit die tijd"

Zoetermeer

17/11'71. Bolt, eindoordeel: Orgel behoort tot de belangrijkste historische orgels in Zuid-Holland. In agglomeratie Den Haag op 2de plaats (na dat in de Luth.k.). Terts weer tot 1' opgeschoven. Er zijn weinig zo goed bewaard gebleven historische instrumenten. Nieuwe pedaal sluit in klank goed aan.

Zwolle Broeder

14/1'72. Opvallend goede speelaard. De mechaniek is nooit ingevoerd geweest. "Hiermede is andermaal gebleken, dat een oude mechaniek zo veel karaktervoller en exacter is dan een moderne of hedendaagse mechaniek".